

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Одинцової Олени Володимирівни на дисертацію

Карпенка Артема Валерійовича «Кримінологічна характеристика та запобігання підрозділами Національної поліції кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів»,

що подана на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Однією з найбільш серйозних загроз національній безпеці, громадському здоров'ю та правопорядку в Україні залишаються кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Їх поширення негативно впливає на криміногенну ситуацію в державі, сприяє розвитку організованої злочинності, корупції, незаконного обігу зброї, легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також становить суттєву загрозу життю і здоров'ю населення. В умовах воєнного стану зазначені ризики значно посилюються внаслідок ускладнення контролю за окремими територіями, активізації діяльності організованих злочинних груп, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для збуту наркотичних засобів та трансформації способів вчинення кримінальних правопорушень.

Національна поліція України є одним із головних суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів. Водночас ефективність їх діяльності значною мірою залежить від глибокого розуміння кримінологічних закономірностей цього виду злочинності, сучасних тенденцій її розвитку, особливостей особи правопорушника, комплексу причин і умов, що детермінують вчинення кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, а також від науково обґрунтованого вдосконалення системи загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання.

Попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених окремим аспектам протидії наркозлочинності, сучасні виклики, пов'язані з цифровізацією незаконного наркоринку, використанням анонімних месенджерів, криптовалют, електронних платіжних систем і безконтактних способів збуту наркотичних засобів, а також змінами криміногенної ситуації в умовах воєнного стану, потребують переосмислення існуючих наукових підходів до кримінологічної характеристики цього виду кримінальних правопорушень та удосконалення діяльності підрозділів Національної поліції щодо їх запобігання.

Зазначене зумовлює необхідність комплексного дослідження кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, визначення сучасних тенденцій їх поширення, детермінант вчинення та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності підрозділів Національної поліції України у сфері їх запобігання, що й визначає актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням, в якому реалізовано праксеологічний підхід до формування кримінологічних засад запобігання підрозділами Національної поліції України кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, що вчиняються одноосібно, у складі груп, організованих груп та злочинних організацій. У дослідженні сформовано низку висновків та рекомендацій.

На основі проведеного аналізу автором *уперше* аргументовано доцільність закріплення граничного максимального розміру предметів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 310 КК України, а також доповнення цієї кримінально-правової норми ч. 3, у якій передбачити кримінальну відповідальність за незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку в кількості від шестисот рослин і більше чи конопель в кількості від трьохсот і більше рослин, вчинене з метою збуту.

Водночас в межах дослідження *удосконалено* способи підвищення ефективності запобігання підрозділами Національної поліції кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів шляхом внесення змін та доповнень окремих положень чинного кримінального законодавства; посилення співпраці з міжнародними організаціями; удосконалення віктимологічної профілактики та запобіжних заходів Національної поліції України у кіберпросторі; розширення штатної чисельності поліцейських-кінологів та службових собак; використання у діяльності Національної поліції України сучасних технологій, зокрема БпЛА тощо.

Крім того, *набули подальшого розвитку* аргументи щодо доцільності доповнення примітки до ст. 305 КК України положенням щодо повторності як кваліфікуючої ознаки контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. Вказано на потребу у визначенні, що для цієї кримінально-правової норми повторним визнається кримінальне правопорушення, вчинене особою, яка раніше вчинила будь-яке із кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201, 201-1, 201-3, 201-4 цього Кодексу.

Практична значущість отриманих результатів. Результати дисертаційного дослідження характеризуються високою практичною значущістю, оскільки вони орієнтовані на вирішення актуальних проблем запобігання підрозділами Національної поліції кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів. Насамперед практична цінність отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані автором висновки та рекомендації можуть бути використані у нормотворчій діяльності під час удосконалення національного кримінального законодавства України щодо кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, розроблення й удосконалення нормативно-правових актів, підготовки цільових програм з питань протидії кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотиків.

Результати дисертації мають практичне значення і для освітнього

процесу. Матеріали дослідження можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін «Кримінологія», «Кримінальне право», а також при підготовці навчальних посібників, методичних рекомендацій і програм підвищення кваліфікації працівників правничих професій. Крім того, практична значущість отриманих результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані у подальших кримінально-правових та кримінологічних дослідженнях у сфері протидії наркозлочинності.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння методологією наукової діяльності. За *мету* рецензованого дослідження було поставлено виявлення та усунення прогалин, пов'язаних із кримінально-правовим та кримінологічним запобіганням кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів Національною поліцією України шляхом формулювання пропозицій щодо змін та доповнень до національного законодавства та кримінологічної практики у сфері боротьби із наркозлочинами. На виконання цієї мети дисертант поставив та успішно виконав низку *завдань*, серед яких: дослідити та удосконалити кримінально-правову характеристику кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 305 – 310, 313 – 320 КК України; проаналізувати стан наукової розробленості проблем запобігання кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів та систематизувати проблеми, які залишились нерозв'язаними; вивчити зарубіжний досвід боротьби з наркозлочинністю; визначити стан та узагальнити детермінанти, а також кримінологічні тенденції щодо кількісних показників кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів; проаналізувати, уточнити та систематизувати кримінологічні ознаки осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 305-310, 313-320 КК України; охарактеризувати та удосконалити систему заходів запобігання Національною поліцією України кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотиків; запропоновувати зміни та доповнення до національного кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за наркозлочини.

З урахуванням зазначених обставин дисертантом правильно визначено об'єкт і предмет наукового дослідження. Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері протидії кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотиків. Предмет дослідження – запобігання підрозділами Національної поліції кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів.

Для досягнення поставленої мети та виконання завдань дисертаційного дослідження дисертант використав комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, вибір і застосування яких зумовлені об'єктом, предметом, метою та логікою наукового пошуку. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, що були використані для всебічного вивчення кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, а також практики запобігання органами Національної поліції зазначеній категорії правопорушень. *Загальнонаукові методи* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) було використано при побудові структури дослідження, а також при визначенні та уточненні загального змісту основних понять (всі розділи). *Діалектичний метод* дозволив вивчити злочинність у сфері обігу наркотичних засобів у тісному взаємному зв'язку з економічними, соціальними, геополітичними, культурними та психологічними процесами, що відбуваються у суспільстві, а також пояснити детермінанти вчинення кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів. *Порівняльно-правовий метод* (компаративістський) застосовано при співставленні чинних норм розділу XIII Особливої КК України з кримінальним законодавством інших країн, та особливостями відповідальності за визначену категорію кримінальних правопорушень. *Системно-структурний метод* застосовано при аналізі злочинної діяльності осіб та злочинних об'єднань у сфері обігу наркотичних засобів та надання кримінологічної характеристики структурі злочинності (у вищевказаній сфері), особи злочинця, детермінантам кримінальних правопорушень. *Статистичний метод* застосовано при аналізі

емпіричних даних, офіційної статистичної звітності та судових вироків, зокрема під час дослідження стану вчинених кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, розрахунку їх частки та динаміки за два періоди: 2018 – 2021 роки та 2022 – 2025 роки. *Соціологічний метод* (анкетування, спостереження) застосовано для з'ясування ефективності правозастосовної діяльності та визначення детермінант кримінальних правопорушень досліджуваної сфери. *Метод контент-аналізу* дав змогу опрацювати матеріали вироків судів за окремими кількісними та якісними параметрами з подальшою інтерпретацією одержаних результатів. Усі вищеописані методи використовувалися комплексно та системно, взаємодоповнюючи один одного.

У межах проведеного дослідження дисертантом опрацьовано належну нормативну, теоретичну базу, що охоплює чинні нормативно-правові акти, а також праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем запобігання наркозлочинності. Заслугує на схвалення емпірична база дослідження, що включила у себе узагальнені результати вивчення 700 вироків (150 вироків суду за ст. 307 КК України, 150 вироків суду за ст. 308 КК України, 130 вироків суду за ст. 310 КК України, 150 вироків суду за ст. 305 КК України, 120 вироків суду за іншими статтями розділу XIII Особливої КК України), дані анкетування працівників Національної поліції України та анкетування засуджених осіб (у тому числі за кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів), яких на підставі ст. 75 КК України, звільнено від відбування покарання з іспитовим терміном; аналітичні дані Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України, Держаної служба статистики, а також громадських організацій та соціологічних опитувань, матеріали ЗМІ, дослідження соціологів та психологів за 2018–2025 роки.

Проведена наукова робота характеризується ґрунтовністю та системністю, що забезпечило належний рівень обґрунтованості й

достовірності отриманих наукових положень, висновків і рекомендацій. У процесі дослідження А. В. Карпенко продемонстрував вміння комплексно аналізувати складні соціально-правові явища, поєднуючи теоретичні положення з аналізом нормативно-правового регулювання та практики його застосування у сфері запобігання незаконному обігу наркотичних засобів. Рівень виконання поставленого наукового завдання, уміння послідовно застосовувати загальнонаукові й спеціально-юридичні методи пізнання. Дисертант вільно оперує інструментарієм кримінальнологічної науки, демонструє сформовану дослідницьку культуру та здатність до аргументованого наукового узагальнення. Зазначене свідчить про належний рівень наукової підготовки А. В. Карпенко та його здатність до самостійного проведення комплексних кримінологічних досліджень, зокрема у сфері запобігання наркозлочинності підрозділами Національної поліції.

Результати аналізованого дослідження. Основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження пройшли апробацію на наукових конференціях різного рівня, що засвідчує їх наукову новизну, практичну значущість і відповідність сучасним науковим підходам у сфері права. Зокрема, результати дослідження були представлені на міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференціях та круглих столах: «Організаційні, правові та практичні засади протидії злочинності підрозділами кримінальної поліції в умовах воєнного стану» (м. Кропивницький, 14 квітня 2023 року), «Організаційно-правове забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану» (м. Кропивницький, 07 липня 2023 року), «Взаємодія державних органів та громадськості у сфері протидії кримінальним правопорушенням у Центральних регіонах України» (м. Кропивницький, 17 квітня 2024 року), «Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни» (м. Кропивницький, 19 квітня 2024 року), «Взаємодія органів сектору безпеки, оборони та громадськості у сфері протидії кримінальним правопорушенням» (м. Кропивницький, 27 березня 2025 року), «Інформаційне забезпечення протидії

організованій злочинності в умовах збройного конфлікту» (м. Кропивницький, 16 жовтня 2025 року), «Гуманітарна політика в умовах війни» (м. Кропивницький, 21 листопада 2025 року). Основні положення роботи знайшли відображення в десяти наукових публікаціях, серед яких три статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, сім тез доповідей у збірниках наукових доповідей на науково-практичних конференціях.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. Дисертація оформлена відповідно до чинних нормативних вимог і стандартів, установлених для робіт такого рівня. Дослідження виконано літературною державною мовою з дотриманням норм наукового стилю викладу. Текст роботи легко сприймається, характеризується логічністю, послідовністю та чіткістю викладення, а сформульовані автором положення та висновки є внутрішньо узгодженими і аргументованими, що позитивно впливає на загальне враження від дисертаційної роботи.

Попри загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, його наукову новизну, теоретичну глибину та практичну спрямованість, окремі положення змісту роботи мають дискусійний характер і можуть бути предметом подальшого наукового обговорення.

1. У межах дисертаційного дослідження неодноразово використано термін «ефективність» у контексті запобігання підрозділами Національної поліції кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів. Водночас у роботі відсутнє чітке визначення змісту цього поняття, а також не конкретизовано критерії, за якими пропонується оцінювати ефективність запобігання підрозділами Національної поліції кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів. У цьому зв'язку спірний характер становить питання, які саме показники ефективності має на увазі дисертант. Наприклад, як розцінювати зменшення у 2022-2025 р.р. у порівнянні із 2018-2021 р.р. частки кримінальних правопорушень,

передбачених ст. ст. 309, 310 КК України у структурі наркозлочинів та збільшення частки незаконного збуту наркотичних засобів (ст. 307 КК) роки? Як зниження чи збільшення ефективності запобігання наркозлочинності? Уточнення поняття «ефективності» та визначення системи відповідних критеріїв дозволило б надати більшій точності авторським твердженням і підвищити прикладну цінність роботи.

2. У підрозділі 2.1. автор порівнює середньоарифметичне значення коефіцієнту злочинної інтенсивності кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів за періоди 2018 – 2021 та 2022 – 2025, констатує тенденцію до його збільшення на 35 кримінальних правопорушень на 100 000 населення (стор. 80-81). На нашу думку, наведена інтерпретація здійснених автором розрахунків коефіцієнту злочинної інтенсивності кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів у 2022-2025 роках потребує додаткового уточнення з огляду на те, що фактична кількість населення за період повномасштабного вторгнення РФ на територію України істотним чином скоротилась і не є тою, що була станом на 01.02.2022, не є сталою одиницею і територія, на якій ведеться облік наркозлочинів з 2022 року, в період воєнного стану змінилась і практика виявлення та обліку органами Національної поліції наркозлочинів. Всі ці обставини безпосередньо впливають на одержані цифри. Аналогічне зауваження слід віднести і до висновку, що «...коефіцієнт злочинної активності у сфері обігу наркотичних засобів має тенденцію до зростання: з 42 осіб у 2018 році до 52 осіб у 2025 році» (стор. 80). Зміна площі підконтрольної Україні території у 2022-2025 р.р., покладення на підрозділи Національної поліції обов'язків із захисту Вітчизни також істотним чином впливають на показники динаміки наркозлочинності у зазначений період (стор. 81-85) і, на наше переконання, мають враховуватись при їх інтерпретації.

3. Дискусійним, на нашу думку, представляється висновок щодо такої кримінологічної ознаки особи злочинця, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, як вчинення наркозлочину одноосібно або в складі злочинного об'єднання. Із наведених у р. 2.2 дисертації даних ми робимо висновок, що автор вважає, що понад 98 % наркозлочинців вчиняють наркозлочини одноосібно. У той же час автор погоджується із тим, «...що злочинність у сфері незаконного обігу наркотичних засобів є однією із найбільш організованих видів злочинної діяльності у світі та в Україні...» (стор. 176). На наше переконання, з огляду на вкрай високий рівень латентності наркозлочинності, особливо її організованих форм, зокрема через високий рівень корупції у державі та об'єктивні складнощі у виявленні та доказуванні кримінальних правопорушень, що вчиняються у складі тих чи інших злочинних об'єднань, висновки щодо кримінологічної характеристики особи злочинця, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, є справедливими для *засуджених* осіб за наркозлочини. Проте щодо осіб наркозлочинців, які не притягаються до кримінальної відповідальності за відповідні злочини, на нашу думку, слід висловлюватись більш обережно.
4. У р. 1.3 дисертації автор наводить позитивний досвід Нідерландів у справі запобігання незаконному обігу наркотиків та протидії наркотизації населення щодо наявності посад медиків-поліцейських. Автор вважає, що така практика є ефективною і такою, що може бути запозиченою до запобіжної діяльності Національної поліції України. З огляду на це, на нашу думку, було б доречним розвинути висловлену позицію у р. 3.2 дисертаційного дослідження.

Зазначені зауваження мають рекомендаційний характер, не стосуються

концептуальних засад дослідження та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи. Вони свідчать про складність і багатовимірність досліджуваної проблематики та можуть бути враховані у подальших наукових дослідженнях.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. За результатами перевірки та змістовного аналізу дисертаційної роботи А. В. Карпенка встановлено, що текстові запозичення, які мають ознаки плагіату, у дисертації відсутні, а вимоги академічної доброчесності під час виконання наукового дослідження дотримано в повному обсязі.

Усі використані у роботі ідеї, наукові положення та результати досліджень інших авторів належним чином встановлені та супроводжуються коректними бібліографічними посиланнями. Дисертаційне дослідження виконано самостійно, що підтверджується цілісністю авторського стилю, логічною послідовністю викладення матеріалу та наявністю власних аргументованих висновків і наукових положень. Порушень, пов'язаних із недобросовісним запозиченням текстів, ідей або результатів інших дослідників, а також фактів фабрикації чи фальсифікації наукових даних, не виявлено. Таким чином, дисертаційна робота відповідає принципам академічної доброчесності.

Висновки. За своїм змістом, науковим рівнем, ступенем обґрунтованості отриманих результатів та спрямованістю на вирішення актуальних проблем правозастосування дисертаційна робота Карпенка Артема Валерійовича «Кримінологічна характеристика та запобігання підрозділами Національної поліції кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів» відповідає спеціальності 081 «Право».

1. Проведене дослідження є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, у якій досягнуто поставленої мети, виконано визначені завдання та сформульовано науково обґрунтовані висновки і практичні рекомендації.

2. Дисертаційне дослідження виконано з дотриманням вимог «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, а також відповідає положенням пунктів 6, 7 і 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

3. Дисертація відповідає Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), як за структурою, так і за логікою викладення матеріалу, рівнем наукового стилю та коректністю використання понятійно-категоріального апарату.

4. З урахуванням викладеного, дисертаційна робота відповідає встановленим критеріям до кваліфікаційних наукових праць, а дисертант – Карпенко Артем Валерійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри державно-правових дисциплін
інституту з освітньої та науково-дослідної
діяльності ННІ права та соціального
менеджменту Донецького
державного університету внутрішніх справ

Олена ОДИНЦОВА